

AIMO TURUNEN 1912–2000

Kotikielen Seuran kunniajäsen, ansioitunut koulumies, Kalevalan ja suomen lähisukukielten tutkija, professori Aimo Turunen kuoli Helsingissä 21. syyskuuta 2000. Hän oli syntynyt 25.2.1912 Ilo-mantsissa.

Aimo Turunen oli kotoisin syrjäisestä Huhuksen kylästä. Siellä hän sisäisti täydellisesti hiljaisen kyläyhteisön elämänmenon. Kesäiset kirkkomatkat veneellä olivatkin hänelle poikasena elämän kohokohtia, kurkistuksia kotikylän ulkopuolelle. Karjalainen kotitausta viittoi tietä tulevalle itäisten sukukieltemme tutkijalle. Jo oma Antti-isä näytti esimerkkiä lähettämällä tuhansia sa-

natietoja Ilo-mantsin murteesta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle ja keräämällä paikallista kansantietoutta. Kauppiaana hänellä oli oiva tilaisuus kuulla kansanviisauksia, ja hän merkitsi kuulemansa tarkoin muistiin.

Ylioppilaaksi Aimo Turunen pääsi Joensuuun lyseosta 1931. Opiskelukaupungissaan Helsingissä hän käytti tehokkaasti hyväksi yliopiston tarjoamat mahdollisuudet. Filosofian kandidaatin tutkintoon 1933 kuului viiden lukukauden opintojen jälkeen laudatur suomen kielessä erinomaisin tiedoin Martti Rapolalta ja itämerensuomalaisissa kielissä Lauri Kettuselta vain hyvin

tiedoin, kun harjoittelukausi Tartossa puutui. Lisäksi loppututkinnossa oli cum laude approbatur suomalaisessa ja vertailevassa kansanrunoudentutkimuksessa ja kotimaisessa kirjallisuudessa sekä approbatur kansatieteessä, yhteensä 13 puoltoääntä, vaikka 9 olisi riittänyt. Se oli loistosuoritus, vaikka vertailukohdaksi otettaisiin myöhemmät ajat ja nykyaika. Opettajanvirkojen hakemista varten Turunen vielä korotti laudaturien määrän viiteen. Filosofian lisensiaatin tutkinnon hän suoritti 1946 ja filosofian tohtorin tutkinnon 1947 Helsingin yliopistossa.

Nuoren maisterin ensimmäinen työpaikka oli Saksassa, Königsbergin (nykyisen Greifswaldin) yliopiston suomen ja viikon kielen lehtorina 1934–36. Siellä hän opetti yksityisesti aamuisin kello 7–8 liivin kieltä myös yliopiston rehtorille, maineikkaalle baltologille Georg Gerullisille. Kesäkuun viimeisen päivän yönä 1934, Hitlerin-Saksan puukkojen yönä, suomalaislehtori joutui vuokraemäntänsä iltaboolilla historiallisten tapahtumien todistajaksi, kun vieraina oli isäntämaan korkeimpia sotilashenkilöitä, ja tapasi hän Saksan myöhemmän idän sotaretken komentajankin, kenraali von Brauchitschin.

Saksan-kauden jälkeen seurasi vuoden lehtorin viransijaisuus Viipurin lyseossa ja sitten pitkä koulumiehen ura Riihimäen yhteislyseon (vuodesta 1944 lyseon) suomen kielen vanhempana lehtorina 1938–53, vararehtorina 1939–53 ja Tyttönormaalilyseon suomen kielen yliopettajana 1953–59. Siihen aikaan maassamme oli toinenkin normaalilyseo, Norssi eli Helsingin normaalilyseo, mutta välillä Turunen joutui toimimaan maan ainoana virkaan nimitettynä äidinkielen yliopettajana.

Lehtorin samanaikaisesta intensiivisestä tieteellisestä työstä kertovat monet julkaisut. Aunuksen ja vepsän välimurteistoa lyydiläismurteita käsittelevä väitöskirja Lyydi-

läismurteiden äännehistoria I. Konsonantit (1946) muodostaa yhdessä vokaaliston historian sisältävän jatko-osan (1950) kanssa tämän kielimuodon yli 600-sivuisen perusteellisen yleisesityksen. Pohjois-Karjalan murreoppaassaan (1956) hän esittelee yleistajuisesti Joensuun seudun murteita. Monikäyttöisessä Kalevalan sanakirjassa (1949) on runsaasti sanojen kansatieteellisiä ja folkloristisia selityksiä ja myös sanojen alkuperän selvittelyä. Se ilmestyi Uuden Kalevalan täyttäessä sata vuotta ja sitä tarvittiin tuolloin koulujen äidinkielenopetuksessa, jossa Kalevalalla oli keskeinen sija. Kalevala oli silloin vielä sekä kielen oppikirja että sanojen merkitysten ja kansankulttuurin valaisija. Turusen teos oli tuolloin oikeastaan ainoa etymologinen sanakirjakin. Itäisten savolaismurteiden äännehistoria (1959) tuo esiin Pohjois-Karjalan savolaismurteiden yleisen luonteen ja niiden äännehistoriallisen kehityksen peruslinjat. Se oli ensimmäinen laaja savolaismurteita käsittelevä monografia.

Opettajantyönsä ohella Turunen toimitti myös kahdeksan Äidinkielen opettajain liiton vuosikirjaa (1952–60) ja kirjoitti niihin viisitoista artikkelia, esimerkiksi »Kansankielestä ja sen tyyliominaisuuksista kirjallisuutemme kielen aineksina» (1957) ja »Suomen kieli vieraitten kielten oppimisen lähtökohtana» (1975). Kalevalan sanakirjan täydennetty laitos Kalevalan sanat ja niiden taustat (1981) sisältää Kalevalan kaikki 7 830 sanaa. Ilomantsin ja sen lähitienoiden kalevalaista kansanrunoutta Turunen kokosi teokseksi Mantsin laulu (1987). Tähän folkloristiseen aihepiiriin kuuluu myös hänen sisällökäs pienoismonografiansa »Mateli Kuivalatar: Koitereen laulaja, Kantelettaren runotar» (1985).

Myös Aimo Turunen koki ikäpolvensa tavoin sota-ajan, viisi ja puoli rintamavuotta. Luutnanttina ja sittemmin kapteenina hän huolehti Aunuksen radion päällikkönä

karjalan-, lyydin- ja vepsänkielisistä lähe-
tyksistä ja erityisesti Itä-Karjalan väestölle
tarkoitetuista ohjelmista jatkosodan aikana
Petroskoissa. Juuri sota-aikana Turunen
perehtyi käytännössä itäisiin sukukielii-
me ja keräsi samalla väitöskirjansa ainek-
set. Tutkimusteeman hän sai E. A. Tunke-
lolta, ja tutkimuskohteen hän laajensi Lau-
ri Kettusen neuvosta lyydin pohjoismurteis-
ta koko murrealueelle. Aineiston keruuta
edisti merkittävästi se, että Äänislinnassa
oli sadoittain lyydiläisiä aina etäistä Kuu-
järveä myöten. Heidän parissaan tutkija
vietti kaikki vapaa-aikansa, jota sentään jäi
radiotyöltä.

Muinaisvepsään pohjautuvia sukukie-
liämme Turunen käsitteli monissa artikke-
leissaan myös Virittäjässä. Hänen tieteelli-
nen mielenkiintonsa kohdistui myös kan-
sanperinteeseen. Kun lyydiläisaluetta oli
pidetty täysin kansanrunottomana, Turunen
saattoi osoittaa (Vir. 1945), että ainakin
Pyhäjärven alue on jonkinlainen poikkeus.
Tutkielma »Über die Volksdichtung und
Mythologie der Wepsen» (Studia Fennica
V: 5, 1952) osoittaa, että vepsäläisalueen
kansanrunous on varsin monipuolista. Sota-
kokemuksiaan ja muita elämänsä jännittä-
viä vaiheita hän kuvasi elävästi kirjassaan
Nuoruus rauhan ja sodan Karjalassa (1990).

Koulu- ja tutkimustyön yhdistäminen
oli luonteva silta Aimo Turusen akateemi-
selle uralle Helsingin yliopistossa, aluksi
itämerensuomalaisten kielten dosenttina
1950–59 ja suomalaisen filologian apulais-
professorina 1959–71. Kutsuttuna itä-
merensuomalaisten kielten professoriksi
1971–76 hän oli ainoa tällaisen viran halti-
ja maailmassa, ja nytkin tämän alan profes-
suuri on Helsingin lisäksi vain Tarton yli-
opistossa. Vuosina 1966–67 Turunen oli
vierailevana professorina Indianan yliopis-
tossa.

Pitkän opettajanuran ohella Aimo Tu-
runen ehti moniin luottamus- ja hallintoteh-

täviin. Lehtorikautenaan hän oli Riihimäen
kauppalanvaltuuston jäsenenä 1948–53
sekä puheenjohtajana Riihimäen karjalais-
ten seurassa 1940–45 ja reserviupseeriker-
hossa 1945–53. Myöhemmin hän toimi
Kotikielen seuran ensimmäisenä varaesi-
miehenä 1953–59, esimiehenä 1959–67,
puheenjohtajana Äidinkielen opettajain lii-
tossa 1954–60 ja Kalevalaseurassa 1975–82
sekä hallituksen jäsenenä ja puheenjohtaja-
na Karjalaisen kulttuurin edistämissätiössä
1968–94. Lahden kesäyliopiston rehtori
Turunen oli 1963–72 ja Helsingin yliopis-
ton historiallis-kielitieteellisen osaston de-
kaani 1976–77. Suomalaisen Tiedekate-
mian jäsen hän oli vuodesta 1973.

Aimo Turusen luontaiset pedagogiset
kyvyt tulivat hyvin ilmi myös hänen suosi-
tuissa äidinkielen oppi- ja harjoituskirjois-
saan ja muissa koulutyöhön liittyvissä kir-
joituksissaan. Niitä ovat Sanan taito (kan-
sakoulun kielioppi) I–II (1962–1964), Äi-
dinkielen kielioppi (1967) ja Sanomisen
taito (lukion tyylioppi) (1973), jonka alku-
sanoissa tekijä sanoo oppikirjan tavoitteen-
na olevan kieltä hallitseva ihminen. Turu-
nen hyödynsi oppikirjoissaan laajaa opet-
tajankokemustaan. Hän tähdensi äidinkie-
lenopetusta koulujemme kasvatustekijänä
ja myös parhaan maailmankirjallisuuden
esittelyä kotimaisen aineiston ohella. Kir-
joituksissaan hän käsitteli usein kouluope-
tuksen periaatteellisia ja käytännön kysy-
myksiä ja otti huomioon äidinkielenopetuk-
sen kansainväliset virtaukset. Oppikirjoja
suunnitellessaan hän esimerkiksi tilasi itsel-
leen äidinkielen opetusta käsittelevät uutuu-
det Saksasta ja Ruotsista. Hän korosti tasa-
puolisesti sekä kielen että kirjallisuuden
opettamisen tärkeyttä. Kirjallisuuden ope-
tus myös ainekirjoituksen tukena saa hänen
koulupedagogisissa kirjoituksissaan tär-
keän sijan samoin kuin elävä kieli kieliopin-
opetuksen perustana. Merkittäväksi nousee
myös ylioppilaskirjoitusten äidinkielen koe,

▷

jonka toimivuutta Turusella oli tilaisuus tarkkailla niin lehtorina kuin ylioppilastutkintolautakunnan pitkäaikaisena jäsenenäkin.

Suurimman osan Aimo Turusen elämäntyöstä muodostaakin oppikoulunopettajan ura. Hän oli myös perustamassa Äidinkielen opettajain liittoa. Oppikirjan tekotaitoaan Turunen ei unohtanut yliopistonopettajanakaan. Vepsän mutkikkaan äänne-

historian, jonka kuvaamiseen E. A. Tunke-
lo käytti yli 900 sivua, hän tiivistä runsaaksi satasivuiseksi opetusmonisteeksi (1978).

Aimo Turunen tunnettiin oppilaiden ja kollegoiden parissa luonteeltaan karjalaisen ystävällisenä ja avoimena. ■

SEPPO SUHONEN

Sähköposti: *seppo.suhonen@helsinki.fi*